

“TATA” REN ERIZAIA (*)

Martxoaren goiz euritsu batean, baserritarrez jantzitako mutil bat, blei-blei eginda ta loiak burutik oiñetaraño zikindua, erropa-pardeltxo bat galtzarbean zeramala, Napoles'ko Erromesen Eritegiko atezaiari azaltzen zitzaion, eta karta bat erakutsirik, bere aitaren berri eskatzen zuen. Ederra zan bere arpegi luzeka beltzerana, gogoetatsu bere begiak, eta erdi zabalik zeuzkan'ezpain mardulen artean, ortzak agertzen zituen, zuri-zuri.

Napoles inguruko errixka batetik zetorren. Bere aita, lenagoko urtean Franzia'ra lan-billa joana, Italiara itzuli ta Napoles'en legorreratua zan. Bertan, supituki gaxoturik familiari idazteko beta ozta-ozta izan zuen, etorria zala ta eritegian sartu bearra zuela jakinazteko. Bere emazteak, berri onek atsekabetuta, etxetik alde-egin eziñik —umekondo bat bait-zuen, eta alabatxoa makal— seme zaharrena bidali zuen Napoles'era, txanpon batzuk emanda, Tata'ri —«tata» deitzen bait-diote aitari errialde artako baserritarrak— lagun-egin zezaion. Iru legoako bidea egiñik zetorren mutilla.

Ateziaiak, kartari begiratu bat emanda, erizai bati ots egin zion, mutilla aitarengana eraman zezan eskatuaz.

—Zein da bera? —galde egin zuen erizaiak.

Mutillak, berri saminiñen bat entzungo ote zuen bildurrez, izena eman zion.

Erizaia ez zan izen artaz gogoratzen.

—Langille zahar bat ala?... atzerritik etorria?

—Langillea bai, erantzun zuen mutillak, gero ta larriago, ez ordea ain zaharra... atzerritik etorria, baita.

—Noiz sartua da eritegian?

—Bost bat egun, uste dut —erantzun zuen mutillak, kartari begiratu bat emanik.

(*) “Cuore” italieraz idatzitako liburutik.

Erizaia pentsakor geratu zan unetxo batez. Eta gero bat-batean gogoratu izan balu bezela: —A bai!... laugarren aretoan, azkene-ko oia.

—Nola dago bera? Oso gaizki edo...? galdetu zuen mutillak ikarak pasea. Erizaiak itzik erantzun gabe begiratu zion. Gero: —Atoz nerekin, esan zuen.

Bi zurubi-sail igaro zituzten; transitu luze baten azkeneraño ibilli, eta bi oe-erreskada zeuden'areto bateko ate zabalaren aurrean arkitu ziran. —Etorri, birresan zuen erizaiak, sartzen zalarik. Mutillak, bere izua garaiturik jarraitu zion, ezker-eskubiko gaxoen arpegi zurbi-lletara begikada bildurtuak zuzenduaz. Zenbaitek, begiak itxita, ilirudia zuten; beste batzuk, begiak zabal-zabalik, arri ta zur, ikaraturik bezela zetzaten; ba-ziran negar-muxinka zeudenak ere, aurren antzera. Illun zegoen gela-aundi hura, botika-usaiak kutsututa. Karidade-arreba bi batera ta bestera zebiltzan, bonbiltxoak zeramaz-kitela.

Aretoko azken txokoraño elduta, erizaia bertako oiaren buru-aldean gelditu zan, errezelak zabaldu eta esan zuen: —Emen duzu aita.

Negarrari eman zion mutikoak, ler-egin bearreko, eta pardeltxoa erortzen utzita, eriaren sorbalda-gaiñean burua ezarri zuen, eta esku batekin oe-azal gaiñean luze-luze ta geldi-geldi zetzan, besoari eldu zion. Eria ez zan mugitu. Mutilla zutitu zan, aitari begiratu eta negarrari eman zion berriz ere. Gaixoa orduan, begira-begira gelditu zitzaion luzaro; ba-zirudien ezagutzen zuela; baña ez zituen ez-paiñak mugitu. «Tata» gaixoa! Itxura arrunt aldatua zeukan. Semetxoak iñola ere ezin ezagutu zezakean. Illeak zurutuak zeuzkan, bizarra luzea, arpegia gorri-gorri aunditua, larrua dirdaizu tiratua, begiak txikituak, ezpaiñak puztuta, begitarte osoa zearo eraldatua... ez zuen bererik, bekokia ta bekaiñekoa baizik. Neke-neke artzen zuen arnasa.

—Tata, tata nerea! —esan zuen mutikoak—. Ni naiz, ni, ez al nauzu ezagutzen? Ciccillo (1) nauzu, zure Ciccillo, baserritik etorria, amak bidalia... begira zadazu ondo, ezagutzen ba al nauzu? Iztxoren bat esan...!

Eriak baña, arretaz begiratu ondoren, begiak itxi egin zituen.

—Tata, tata, zer duzu? Semetxoa nazu, Ciccillo zurea...

—Gaixoa ez zan geiago igitu, eta arnas-estuka jarraitu zuen.

Orduan mutilla, negarrez, alkitxo baten exeri ta zai gelditu zan, begiak aitaren arpegitik aldendu gabe.

(1) Zezilio. Txitxilo esaten da.

—Sendagilleren bat etorriko da noizpait, ikustaldia egitera. Berak esango dit zer edo zer.

Eta bere gogorazio illunetan murgildu egin zan, aita onaren ainbeste esan-egiñak buru-biotzetan ausnartuaz... joan zaneke eguna, itxas-ontzian egin zion azken agurra... erbestera-aldi hura zala-ta familiak egindako amets alaiak... karta arrek amari eman zion atseka-bea... eta erioaren irudia gogoratu zitzaion, aita ilda ikusi zuen irudimenez, ama beltzez jantzita, etxeoak mixeria gorrian... eta aldi luzean egon zan onela. Noizpait esku arin batek sorbaldan ikututa, bere senera biurtu zan. Moja bat zan.

—Zer du nere aitak? galde egin zion berealakoan.

—Aita duzu? esan zion arrebat, emeki.

—Bai, aita dut, etorria naiz-eta... zer du?

—Biotz on izan, mutiko! erantzun zion arrek. Sendagillea etortzedago.

Eta urrundu egin zan, besterik ezer esan gabe.

Ordu-erdi baten buruan, ezkillan baten otsa entzun eta sendagillea ikusi zuen, aretoren ondotik sartzen laguntzaille batekin. Bion atzetik, lengo arreba eta erizai bat. Asiera eman zioten ikustaldiari, oe bakoitzaren alboan geratzen zirala. Azkengabe iruditzen zitzaion mutillari itxedon-aldi hura. Sendagillea urrerago ta hura larriago. Eldu ziran noiz edo noiz aldameneko oeraño. Agure luze makurtu bat zan sendagillea; arpegia mena zuen.

Ondoko oetik aldendu baño len, Zezilio zutitu zan, eta hura bertaratu zaneke, negarrari ekin zion. Begiratu egin zion sendalariak.

—Gaixoaren semetxoa da, gaur goizean bere erritik eldua, azaldu zuen arrebak.

—Sendagilleak esku bat ezarri zion sorbaldan; gero gaixoaren gainean makurtu, pultsoa aztertu, kopeta ikutu ta arrebari galdera batzuk egin zizkion. —Ezta berririk ezer —erantzun zion onek. Eta orduan, unetxo batez gogoetsatu egonda.

—Jarrai bada, lehen bezela —agindu zuen.

Mutillak, bere buruaz nolabait jabetuta, negar-mintzoz galdetu zuen:

—Zer du nere aitak?

—Biotz on izan, semetxo —erantzun zion arrek, bizkarrean esku bat berriro ipiñiaz. Arpegiko dixipula bat du. Sendagaitza bada ere, ez degu itxaropenik galdu bear. Zaindu ezazu ongi, zu aldamenean ikusteak on egin lezaioko-ta.

—Bañan... ez nau ezagutzen...! oju egin zuen mutillak, naigabetua.

—Ezagutuko zaitu... biar nunbait! Uste on izan dezagun, biotza jaso!

Geiago ere galdetuko zion mutillak, baña ez zan ausartu. Eta sendagillea aurrera joan zan.

Orduantxe ekin zion mutillak bere gaixo-zaintzari. Besterik ezean, oe-estalkiak txukundu egiten zizkion, eskua noiz edo bein ikutu, eltxcak uxatu; gaixoaren antsi bakoitzeko aren gainean makurtu, eta arrebak edaria ekartzen zuenetan, katillua naiz kutxarea beroni kendurik, edaten ematen zion. Eriak noizpeinka begiratzen zion, baña ez zuen ezaguera-zantzurik erakusten. Ori bai, geroago ta luzarago begiztatzen zuen, batez ere sudur-zapia begien aurrean ipintzen zionetan. Eta onelaxe igaro zan lenengo eguna. Gabean, gelandiko txoko batean lo egin zuen, bi alkitxoren gainean etzanik; eta biaramoneko goizean bere errukizko eginkizunari lotu zan berriz ere. Egun artan ezaguera izpitxo bat piztu bide zan gaixoaren begietan. Mutillaren itz legun-maitekorrak ikututa-edo, esker-oneko dirdir xamur batek argitu zituen aren begi-niniak. Ezpainaik ere mugitu zituen bein batean, zertxobait esan naiean bezela. Lozorro-alditxo bakoitzaren ondoren, begiak zabaldurik, bere erizai koskorra billatzen zuela zirudien. Sendagilleak, bi bider igarota, obetoxe aurkitu zuen.

Arrats artan, basoa ezpain aunditueta urbiltzen ziola, irripar arin-arin bat ikusi zuen aietan; ala iruditu zitzaion beintzat. Eta mutilla pizkortzen, uste ona berotzen asi zan. Eta aditua izango zalako ustean —nahasi ta erdi aditua bederik— itz egiten zion, luzaro itzegin ere, amaz, arrebatoez, etxera itzultzeaz, eta itz bero-maitekorrez, aren biotza jaso-erazten saiatzen zan. Maiz askoan, ulertzen ote zion ezpazekien ere, itz egiten zion, iruditzen bait-zitzaion, eriak ala ta guztiz, alakoxe atsegiñakin entzuten zuela bere boza, mintzaira arrigarri, maitekor eta triste hura... eta era orretan igaro zan bigarren eguna, eta irugarrena, eta laugarrena, goraldi ariñak eta bat-bateko makalaldiak elkar jarraika. Mutillak, ain zegoen bere arazoan murgildua, ez zuen kasik txastatzen mojak egunean bi aldiz ematen zion ogi ta gazta puska; eta etzan kasik konturatzen bere inguruan gertatzen zanaz: azken-arnasetan zeuden eriak, arrebak gabaz egin bear zituzten lasterkaldiak; itxaropena galduta irteten ziran bisitalarien negarrak eta espantuak, itz batean, Hospitaletako gertaera mingarri eta lazarri aiek guziak, beste noizpaitean arriturik eta ikaraturik utziko zutenak. Orduak joan, egunak etorri eta bera beti bere artan, tataren ondoan, ardurati, kezkatu, beronen suspirio eta begiraldi bakoitzeko biotza pil pill jartzen zitzaiolarik, arima lasaitzen zioten esperantzak eta biotza larritzen zioten etsimenduak bere barrua eten gabe asaldatuta somaturik.

Boskarren egunean bat-batetan eria gaizkitu egin zan. Sendagi-leak, aztertu-eta, burua jiratu zuen ezker-eskubira, arenak egin zuela adierazteko itxurak egiñaz; eta mutilla, alki gaiñean bertan-beratua, negar-zinkurinka asi zan. Gauza batek alaere miña gozatzion, alegia, naiz eria gaizkiago egon, arri iruditzen zitzaion ezagueraren argi-izpi bat ba-zetorkiola, polliki-polliki. Gero ta tinkoago ta goxoago begiratzen zion mutillari; ez zuen edarerik ez botikarik artu nai, arengandik ezpazan; eta geroago ta maizago egiten zuen ezpafiñarekin arako mugimentu ariñ hura, itzen bat esan nai ba-zukean bezela. Ain nabarmenki egiten bait-zuen alditan, mutillak besotik bizikiro eltzen zion, bat-bateko itxaropenak zuzpertia, eta onela esaten zion, poz-urrengo mintzaera batez: —Biotz on, tata, biotz on izan, sendatuko zera, itzuliko gera etxera amatxokin, biotz on oraindik ere!

Arratsaldeko laurak ziran. Mutilla arkitzen zan ain zuzen, xamur-aldi, itxaropen-aldi aietako batek menperatuta; alako batean, aretotik urbillen zegoen atetik zear, pausu-otsa nabaitu zuen, eta gero boz ozen bat... bi itz soil-soillik: —Ikusi arte, arreba!... oiek entzunda, zutitu egin zan, karraxi bat eztarrian itoaz.

Aldi berean gizon bat, eskuan pardel aundi bat zeramalarik, aretoan sartu zan, moja bat atzetik zijoakiola.

Mutillak deadar zorrotz bat egin zuen, eta lekuan josita bezela gelditu zan. Gizona jiratuta, begiratu zion apur bat eta berak ere egin zuen karraxi: —Ciccillo! —arenganontz laisterka zijoan bi-tartean.

Mutilla aitaren besoetan erori zan, itobearrez.

Mojak, eri-zaiak, laguntzallea, danak inguratu ziran eta han gelditu, arri egiñik. Mutillak ezin zuen bere boza arkitu —O Ciccillo nerea! oju egin zuen aitak, eria-eri gaiñera begiratu kontuzko bat bota ondoren eta mutikoa bein da berriz musukatuaz— zer izandu duk au? Beste gaixoaren oiera eraman aute! Eta ni emen, etsi-etsi eginda, amak «bidali dut» esanaz idatzi zuenez gero... Ciccillo gai-xoa! Noiz ezker ago emen? Nola gertatu duk olako naspilla! Ni, neke andirik gabe aterea nauk onik... zutikan ederki natxeoak beñe-pein... Eta Cencetella? Eta «u'nenillok? (2) nola zeudek? Ni baniak eritegitik. Goazemak ba... O Jaungoiko maitea! Nork esan bear zuen!

Mutillak doi-doi esan ahal zituen itz batzuk, etxekoen berri emateko. —Bai pozik nagoela, bai pozik nagoela! Oiek egun gaiztoak

(2) Umetxoa.

igaro ditut! —Eta aitari musu ta musu, amaitu ere gabe. Baña... ez zan mugitzen.

—Etorri ba, esan zion aitak. Illundu orduko etxean gaituk... goazemak... —birresan zuen, beregana tiraka.

Mutilla biurtu zan bere gaixoari begiratzera.

—Bañan... etorriko aiz ala ez? galdetu aitak, arriturik.

Mutikoak beste begiraldi bat zuzendu zion eriarri; onek ain zuzen, begiak zabaldu ta arengan josi zituen. Eta itzjario ixuri zitzaion orduantxe Zeziliori, arima barrentik ugari.

—Ez, tata, itxoin zazu... ara... ezin dut. Orra agure ori. Bost egun egin ditut emen. Beti dago neri begira. Zu ziñala uste nuen-eta, nik... asko maite nuen... beti neri begira, nik edaten ematen diot... beti bere ondoan egotea nai du... orain oso gaizki dago... izan zazu pazientzi apur bat, eztut joateko kemenik... eztakit, pena aundi-aundia ematen dit... biar itzuliko naiz etxera, utzi zadazu beste pixka bat gelditzen... itxusi litzake orain uztea. Ikusi, nola begiraten didan... nor ote dan eztakit, baña maite nau, bakarrik ilko litzake... utzi zadazu geratzen, tata maitea...

—Ori duk, ori, «piccerello» (3) oju egin zuen laguntzalleak.

Aita zalantzakor geratu zan, mutillari begira; gero gaixoari. Eta galdetu zuen:

—Nor da bera? —Nekazari bat, zu bezela —erantzun zuen laguntzailleak— atzerritik etorria, zu sartu ziñan egun berean sartua. Korderik gabe ekarri zuten eta ezin esan zuen itzik ere. Urrutiko familiren bat izango du bear bada, semeak eta... zure ori beretako bat dala uste izango du...

Eriak beti ta beti ere mutillari begira. Aitak orduan Zezilio'ri: Geldi adi —esan zion.

—Gutxirako geldituko da... esan zuen laguntzailleak aopean.

—Geldi adi —birresan zuen aitak. —Ik duk biotz. Ni bereala niak etxera, ama lasaitzera. Tori eskudo bat ire gastuetarako. Agur, semetxo bioztun ori. Laister arte.

Besarkatu egin zuen, bizi-bizi begiratu, beste musu bat bekokian eman eta abiatu zan kanpoaldera.

Mutikoa oe-ondora itzuli zan, eta eria lasaitu egin zan, antza. Eta Zezilioek berrero ekin zion eri-zaintzari, oraingo ontan negar egin gabe ordea, bañan lengo ardura berberakin alaere, lengo pazientziarekin. Berriz asi zan edariak ematen, oe-azalak txukuntzen, eskuan maite-maite egiten eta goxokiro mintzatzen, aren biotza zuzperzte-

(3) Mutiko.

ko... Egun artan guzian zaitu zuen, baita gau osoan ere, eta ondoan gelditu zitzaion biaramunean oraiño. Baña gaixoa gero ta gaizkiago zijoan; bere arpegia moretuago zegoen, arnasa nekozuago, bere ezin-egona aundiago; abotik ots itxuragabeak irteten zitzaizkion, arpegiko aunditasuna ikaragarri egiten zan. Arratsaldeko ikustaldian, gaba etzuela pasako esan zuen sendagilleak. Orduan Zezilio arretatsuago eman zan zaingoari, begiak miñutu bat ere aren gaiñetik aldendu gabe. Eta eria begira ta begira, ezpainaik mugitzen zituen noizpeinka, neke aundi-aundiz, zerbait esateko bezela; eta ezin esan alako begiratu goxo-goxoa agertzen zan noizetik noizera bere begietan, txikia-gotuz eta lañotuz zijoazen begi-nini aietan. Gau artan zaindu zuen mutikoak, egunaren lenengo argi-printzak leioan azaldu eta arreba eldu zan arte. Arreba oera alderatu zan, begi-ukaldi bat eman zion gaixoari eta joan egin zan antxintxika. Andik gutxi barru agertu zan berriz, sendagille laguntzallearekin eta erizai batekin, onek esku-argi bat zeukala.

—Azkenekotan dago —esan zuen osagilleak. Mutikoak eriazen eskuari eldu zion. Onek begiak zabaldu, begiratu zion eta itxi zituen. Une artantxe iruditu zitzaion mutillari gaixoak eskua estutzen ziola. —Eskua estutu egin dit! oju egin zuen.

Sendagillea apur batean gaixoaren gaiñean makurturik egonda, zuzendu zan. Arrebak gurutze bat artu zuen paretetik. —Il da! oju egin zuen mutillak.

—Ba-zoazke, semetxo —esan zuen sendagilleak. Zure lan santua burutua duzu. Zoaz eta ongi izan, merezi duzu ta. Jainkoak zaituko zaitu. Agur...

Moja, alditxo batez aldegiña itzuli zan, bioleta-sorta bat, leioko ontzi batetik artua zekarrela, eta eman zion mutillari, esanaz: —Emateko besterik ez dut. Tori au, eritegiaren oroipenez.

—Eskarrik asko —erantzun zion mutillak, sortatxoa esku batekin elduaz eta bestearekin begiak igortziaz— baña, bidea ain luzea dut... ondatuko nituzke. Eta sorta askatu ta bioletak sakabanatu zituen, onela esanaz: —Nere il gaixoaren oroitzez utziko ditut. Eskarrikasko, arreatxoko, eskarrikasko, doktore jauna. Eta gero, ildakoaren aldera biuriturik: —Agur... —eta izenen bat arreri emateko billatzen zuela, biotzetik ezpainañetara etorri zitzaion, bost egun aietan ainbeste aldiz emandako izen goxo hura: —Agur, «tata» gaixoa...

Au esanda, bere arropa-pardeltxoa galtzarbean artu zuen eta astiro astiro, neka-neka eginda, alde egin zuen.

Egun sentia zan...

R. BOZAS-URRUTIA'K
itzulia.